

בכורות נו

משה שווערד

1. ספר יד בנימין

דף נ"ו בגמ' אם אינו ענין לזכור דלא אימי
בעשי' וכו'. נ"צ ואף למאן
דס"ל סופ"ח לערמין לגם זכור "מנזה"
להקדישו בפה מ"מ כיון דקדוש גם בלא
אמירתו, לא מיקרי עשי' וכמו שפי' בהגהות
"מנפה אימן" יעו"ש.

2. הערות מהרב אלישיב

אף בהקדשת עולת ראה אין קבוע לו זמן שהרי יכול להקדישו בכל זמן על מנת
להביאו בזמנו ומפרש הראשית ביכורים דאמנם הבהמה מתקדשת בקדושת פה אבל כדי
שיהא ראוי להקרבה בעינין גם קדושת כלי והסכין מקדשו בשעת שחיטה ולקדושה זו
קבוע זמן ברגל. אמנם זה נכון דכן איתא בריש פ"ב בסוטה, ובה ניחא הא דאמרינן

3. הערות מהרב אלישיב

שיטת הרמב"ם בפטור לקוח כמעש"ב ושותפות
א"ר אטי א"ר יוחנן לקח עשרה עוברין במעי אמן כולן נכנסין
לדיר להתעשר. ומסקנת הסוגיא [דלרבנן דר"ש] ה"ה בלוקח מחוסר זמן כיון דנלקח
קודם שראוי להתעשר [וז"ל הרמב"ם פ"ו מבכורות הי"ב, הלוקח עשרה עוברין במעי
אמן כולם נכנסין לדיר להתעשר שהרי ברשותו נולדו]. ושם בהט"ז כתב וז"ל: אין
הלוקח פטור אא"כ נלקח אחר שנראה להתעשר לפיכך הלוקח טלאים בתוך שבעת ימי
הלידה כשיגיע זמנו חייב לעשרן שכיון שאין מחוסר זמן ראוי להתעשר הרי זה כמי
שלקח עוברין ונולדו ברשותו, עכ"ל.
ויש לדקדק למה חילקן הרמב"ם לשתי הלכות, והרי הכל דין אחד שכל שלקחן
קודם שנראו להתעשר אין בזה פטורא דלקוח, וזה כולל גם מחוס"ז וגם עוברין,
[ובכלל מאתיים מנה] ולמה חילקן הרמב"ם לשתי הלכות.
ונראה לומר בזה, דהרמב"ם לשיטתו להלן גבי שותפות דעת הרמב"ם שם שיש
חילוק בזה בין נולדו ואח"כ נשתתפו לבין אותן שנולדו בשותפות. והנולדים בשותפות
חייבין במעשר, והטעם שחייבין בזה כתב הרמב"ם "שהרי ברשותן נולדו והרי הן כאיש
אחד", ובאור דבריו נראה דרק בנולדו ואח"כ נשתתפו נחשב שיש כאן בעלות של שתי
רשויות, אבל בנולדו אחר שנשתתפו לא נחשב לשתי רשויות אלא לרשות אחת
[המשותפת לשנים] [ועיין עוד מה שנבאר בזה במקומו להלן ע"ב].

4. מהרי"ט אלגאזי

איזו אמן שנכנס לדיר להתעשר כל שנתינו לה חזר ולקחו היטנה והא אימסיל ליה
בלוקח. המהרי"ט אלגאזי" הוכיח מכאן שהמוכר ערדו וחזר וקנאו מהלוקח פטור
ממעשר בהמה מדין לקוח, שהרי כאן מדובר שהנתינו באתנן חזר ולקחו, ומכל
מקום הנבואה פטרת מדין לקוח". [אמנם בשו"ת חמדת שלמה" דייק שמלשון
הרמב"ם שכתב "הלוקח טלאים שנולדו בשנה זו או שנתינו לו במתנה הרי הם
פטורים מן המעשר עד שיוולדו ברשותו משמע שכל שנולדו ברשותו אף אם חזר
ולקחו חייב, שלא כדעת המהרי"ט אלגאזי". ובקהלת יעקב" כתב שהנתינו את ערדו
לחבירו במתנה על מנת להחזיר, וקיים חבירו את התנאי והחזיר, כל העדר פטור
ממעשר בהמה, משום שהוא כמכר וחזר וקנה, שהוא בכלל לקוח. ובקהלת יעקב

ותיעשרה איהי:

✓ מנין שנשים חייבות במעשר בהמה:
הנה דעת הר"ח דכהנים פטורין ממעשר בהמה [עי' בדברינו לעיל נג. במתני ד"ה מעשר בהמה, אות ב'], וכיאר מהרי"ט אלגזי (לעיל פ"ט אות ט' סק"ג) דסברת הר"ח דכשם דילפינן [לעיל ע"א] מהיקשא דמעשר בהמה לבכור אדם לענין פטור לקוח הכי נמי ילפינן מהתם לפטור כהנים.
אך הקשה עליו מהרי"ט"א (נד"ה וע"כ ז"ל) דארובה יש למילף לחייבם מהיקש מעשר בהמה למעשר דגן [לעיל נג:], והוא דאי ההיקש העיקרי דהא חזינן מקושיה הגמ' הכא דפשיטא לה דנשים חייבות במעשר בהמה, ולכאורה הא הוקש מעשר בהמה לבכור אדם תילף לפטור נשים, אלא ע"כ דילפינן לחיובא מהיקש למעשר דגן שנשים חייבות בו.

לענין הלכה במחלוקת אי יש ברידה:

✓ רוב הראשונים פסקו כחילוק ד' אנשיא בביצה לח. דבשל תורה אין בריה ובדרבנן יש ברידה, וכן פסק הרמב"ם (מרוטם ט. טז, גירוסין ג. ד.).
✓ וביאר חילוק זה בחלקו האחרונים: [דעת הפני יהושע והצ"ח בביצה שם דהוא מטעם ספק דמדאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא, ולפי"ז נמצא דאף בשל תורה אין אומרים ברידה רק לחומרא ולא לקולא, ב"ק (פ"ה זי"י נריה) וכן התו"ט פסחים (פ"ט מ"ב) נקטו דאינו מטעם ספק אלא בודאי בין לחומרא ובין לקולא.
① דעת הר"י בחוסי' תמורה ל. (ד"ס ולדן) דאף בשל תורה פסקינן דיש ברידה, ודלא כר' אושעיא. עמאידן דעת המרדכי (סוף ג"ה)
② לפסוק דאף בדרבנן אין ברידה

תרעד) נו: הנ"ל — והנה הרמב"ם ז"ל פ"י דבכורות ה"י פסק וז"ל הלוקח טלאים כו' הרי הם פטורים מן המעשר עד שילדו ברשותו, לפיכך השותפין שנשתתפו בבהמה והביא זה מאה טלאים וזה מאה טלאים וערבו ונשתתפו בהן הרי המאתים פטורים מן המעשר שכל טלה מהן כמכור, וכן אחים שירשו טלאים מאביהם הרי הן פטורין מן המעשר ע"כ. וצ"ע דהא בסוגייתנו פטרו בשותפין מטעם יהיה לך כדאמרו — ת"ר יהיה לך ולא של שותפות; ולא מטעם דהוי כמכור, דהוי מדרשא אחרת דמה בניך אין בלקוח ובמתנה אף צאנך ובקרד אינו בלקוח ומתנה (ריש נו.). וצ"ל דסובר הרמב"ם דאה"נ דלשותפים ממש לא בעינן קרא דלך יהיה, דגם זה מבניך נדרוש, אלא לירשים שותפים לבד בעינן קרא דלך יהיה כיון דלא בא לידם במכירה אלא בירושה, ולכן אין פטורין אלא משום לך יהיה לבד.

אבל ע' בחזריא ז"ל בכורות סכ"ז ריש סקט"ו זו"ל כיון דפטרינן לקוח משום דומיא דבנך כדאמר לעיל, ויש לנו למעט גם ירושה כו' דעת הר"מ דירוש ג"כ פטור ממעשר בהמה אפי' יורש א' דהרי לא הוי דומיא דבנך כו' ע"כ. וכן כתב החזון יחזקאל פ"ז ריש משנה ג' וז"ל — וזה לשון המאירי בשקלים (פ"א מ"ג) "שכבר ידעת שמצוה להפריש כל אדם א' מעשרה בבהמותיו בבקר ובצאן בלבד כו' אבל אם לא נולדו ברשותו אלא שלקחם או נתנו לו במתנה

או שירש מאביו או מאיזה מוריש אינו חייב במעשר בהמה" כו' (ולא כמו שכתב במנחת חנוך מצוה ש"ס אם אין שם רק יורש א' חייב במעשר בהמה אפי' לשיטת הרמב"ם, וכן העלה בספר חידושי רבינו חיים הלוי בה' בכורות שירושה חייבת במע"ב אף לשיטת הרמב"ם), ונראה בבאור שיטת המאירי (והרמב"ם) דס"ל שמה"ט שלקות ומתנה פטור, יש לפטור גם את הירוש, הלא הא דלקוח ומתנה פטור היינו מקרא בכור בניך כו' מה בניך אין בלקוח ומתנה אף צאנך ובקרד אינו בלקוח ומתנה (נו.), דרשא זו איתא נמי בירוש, ומה בניך אין בירושה, אף צאנך ובקרד אינו בירושה ע"כ.

וצ"ע לשיטת החזון יחזקאל הנ"ל, דאי דרשינן גם יורש מהאי דומיא דבניך, א"כ לאיזה צורך חידשו בסוגייתנו הדרשא לפטור מלך יהיה. והא דבאמת אין ממעטים יורש מבניך דאין בירושה, יש לדחוק דבאמת בבניך יש ירושה, כעין ירושת הארץ שהאבות ירשו את הבנים, דהרי בני בנים כבנים לכמה ענינים, ונמצא דיש לסבא זכויות בבן בנו, כאילו יורשו. ונע"י בלח"מ פ"ו דבכורות סוף סק"י דכתב בהדיא לשיטת הרמב"ם וז"ל וכיון דלא הוי אלא חד יורש, דליכא ב' יורשים שותפים אלא חד חייב ע"כ.

האם מעשר בהמה מצוה חיובית או מצוה קיומית?

רש"י ד"ה שלש גרנות למעשר בהמה נו:

כלומר בשלשה פרקים בשנה הוי זמן מעשר בהמה שהבהמות שילדו לו בין פרק לפרק צריך לו לעשר כשיגיע הפרק דמשיגיע הפרק לא יאכל מהן לכתחלה מדרבנן בלא מעשר אבל קודם לכן מותר דמצוה בעלמא הוא לעשר בהמותיו דהעשירי קודם מאחר שקרא עליו שם אבל הרשות בידו לאוכלו בלא מעשר אבל בהני שלשה זמנים הצריכוהו חכמים שלא יאכל לכתחלה בלא מעשר ובגמרא מפרש מאי שנא בהני זמנים ומאי טעמא נקט לשון גרנות:

רמב"ם יד החזקה - הלכות בכורות פרק ו

(א) מצות עשה להפריש אחד מעשרה מכל בהמות טהורות שילדו לאדם בכל שנה ושנה ואין מצוה זו נוהגת אלא בבקר וצאן בלבד שנאמר וכל מעשר בקר וצאן וגו'...

(ג) הכל חייבין במעשר בהמה כהנים לויים וישראלים: